

Ἰω. Κ. Προμπονά, Ποικίλα κριτικά στην Ἑλληνική Γραμματεία (Μυκηναϊκή, Κλασσική, Μεσαιωνική καὶ Νέα Ἑλληνική), Ἀθήνα 1993, σελ. 107.

Ὁ πανεπιστημιακὸς διδάσκαλος Ἰωάννης Προμπονάς, ἕνας σεμνός, ἀθόρυβος καὶ φιλόπνοος ἐργάτης τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης, ἔχει συγγράψει ἀπὸ τοῦ 1962 μέχρι σήμερον ἀναρίθμητα βιβλία καὶ ἔχει δημοσιεύσει εἰς περιοδικὰ ἡμέτερα καὶ ξένα ἕνα τεράστιον ἀριθμὸν μελετῶν, ἀναγομένων εἰς ὅλον τὸ φάσμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λόγου, τοῦ γραπτῶς παραδοθέντος ἀπὸ τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου μέχρι τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν. Εὐρίσκει δέ, ὡς καὶ εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ὡς ἄνω βιβλίου του ἐπιγραμματικῶς παρατηρεῖ, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λόγος, ἡ γλῶσσα, ἡ Γραμματεία τοῦ ἔθνους μας εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀνέκαθεν. Ἦδη πρό τινων ἐτῶν ἀπέδειξε τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν διὰ βιβλίου αὐτοῦ ἐκδοθέντος διὰ τὴν Πανεπιστημιακὴν διδασκαλίαν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγινε παραβολὴ ποιητικῶν στίχων ἀνηκόντων ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς ὅλα τὰ Ὀμηρικὰ καὶ Ἐπικά κείμενα τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς ὅλας τὰς ποιητικὰς συλλογὰς δημοτικῶν τραγουδιῶν ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου, ἔνθα διὰ παραβολῆς τῶν στίχων κατεδείχθη ἐναργῶς καὶ πειστικῶς ἡ ταυτότης των καὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἐννοίας. Ὁ Προμπονάς εἶναι ἕνας φιλόλογος. Φιλόλογος δὲ δὲν εἶναι ὁ κάθε πτυχιούχος ἢ καὶ διδάκτωρ τῆς Φιλολογίας. Φιλόλογος εἶναι ὁ στηρίζων τὴν δύναμίν του εἰς τὴν καλὴν γνῶσιν τῆς γλώσσης διὰ νὰ κυριαρχῇ εἰς τὴν αἴσθησιν τοῦ ὕφους καὶ τῶν ρυθμῶν καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς γλώσσης τῶν κειμένων ὅλων τῶν ἐποχῶν. Ἄν οἱ μεγάλοι Ἀλεξανδρινοὶ φιλόλογοι ἀποκατέστησαν κριτικῶς ἄριστα τὰ κείμενα τοῦ Ὀμήρου καὶ ὅλων τῶν κλασσικῶν συγγραφέων, αὐτὸ τὸ ἐπέτυχαν διότι τοὺς εἶχαν μελετήσῃ τὸσον ἐπιμελῶς, ὥστε σχεδὸν εἶχον ἀπομνημονεύσει τὸν λόγον ἐκείνων. Αὐτὸ εἶχαν ἐπιτύχει καὶ βυζαντινοὶ τινὲς λόγιοι, ὡς ὁ Μιχ. Ψελλὸς καὶ ὁ ρήτωρ Νικηφόρος Βασιλάκης, εἰς τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἔχομεν μείας ἀπὸ ὅλας τὰς ῥαψωδίας τοῦ Ὀμήρου, ὅλας τὰς τραγωδίας τῶν ἀρχαίων, τοὺς ῥήτορας, τοὺς φιλοσόφους. Φιλόλογος λοιπὸν εἶναι ὁ γνώστης, ὁ συντηρητῆς καὶ ὁ φύλαξ τοῦ θησαυροῦ ὀλοκλήρου τῆς λογοτεχνίας τοῦ ἔθνους του.

Τὴν θέσιν αὐτὴν διὰ τὸν σημερινὸν φιλόλογον τὴν ἐξαίρει καὶ διὰ τοῦ παρόντος βιβλίου ὁ Προμπονάς. Συγκεκριμένως ἐδῶ ὁ Πρ. ἔχει συγκεντρώσει ἑκατὸν κριτικὰς παρατηρήσεις ἐπὶ κειμένων ὅλων τῶν ἐποχῶν καὶ δὴ 4 μὲν ἐπὶ κειμένων Μυκηναϊκῶν, 18 ἐπὶ κλασσικῶν καὶ 78 ἐπὶ μεσαιωνικῶν καὶ νεοελληνικῶν. Τὸ εἶδος τῶν κειμένων αὐτῶν καὶ τὸ περιεχόμενον, ἀφοῦ ἀναφέρονται εἰς ἐποχὰς κατὰ χιλιετίας ἀπεχόντων ἀπὸ ἀλλήλων, εἶναι φυσικὸν νὰ ποικίλλῃ, παρὰ ταῦτα ὅμως ὁ λόγος των εἶναι ὁ αὐτός, καὶ τὸ συμβὰν τοῦτο ἀκριβῶς θέλει διὰ τῆς ἀναλύσεώς του νὰ καταδείξῃ ὁ συγγραφεὺς. Δίδομεν ὀλίγα δείγματα. Εἰς τὴν 1. παρατήρησιν ἔχομεν τὸ μυκηναϊκὸν κείμενον τῆς πινακίδος PY Un 718, εἰς τὸ κείμενον τοῦ ὁποίου ἀναγράφεται ἡ ἀμφιβόλου σημασίας λέξεως *o-wi-de-ta-i*. Ὁ Προμπονάς ἀναλύων τὸ εἶδος τοῦ κειμένου, τὰς βιβλιογραφικὰς ἐνδείξεις περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς σημασίας τῶν λέξεων, τὸ πιθανὸν περιεχόμενον του καὶ τὰς ἐπὶ σχετικῶν ἐννοιῶν καὶ λέξεων ἐνδείξεις τῶν Ὀμηρικῶν κειμένων εἰκάζει τὴν λέξιν σύνθετον ἐκ τοῦ *οFις*, *δῖς* = πρόβατον καὶ ὄρνις *δFις*, *δῖς* < *οἰώνος*, *Ὀϊκλῆς*, *Ὀϊλεύς* + *Fιδεῖν* = *δFιFιδέτας*, *δFιδέτας* (ἀμφιφορεὺς-ἀμφορεὺς) κατὰ τὸ *λαFαγέτας*. *ὈFιδέτας* = οἰωνοσκόπος, οἰωνοπόλος, ὡς ὁ Κάλχας (A 69). Ἐδῶ ὁ τύπος ἀποτελεῖ δοτ. πληθ. *δFιδέταις*. Ἡ πλήρης γλωσσικὴ καὶ πραγματολογικὴ καὶ φιλολογικὴ ἀνάλυσις πείθει ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῶν παλαιῶν γλωσσικῶν τύπων θὰ γίνῃ διὰ τῶν νεωτέρων, ἐδῶ τοῦ Ὀμήρου, οὐτινος ἀνευρίσκονται σχετικοὶ στίχοι, ἀφοῦ οἱ νεώτεροι φέρουν ἐν ἑαυτοῖς τὸν παλαιὸν τύπον τοῦ λόγου καὶ δομὴν αὐτῶν. Εἰς τὴν παρατή-

ρῆσιν 2. ἡ ἀκατανόητος μυκηναϊκὴ λέξις *ma-ra-te-we* ἡρμηνεύθη ἀπὸ τὸν Πρ. μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἐν τῇ κρητικῇ λαογραφίᾳ ἀπαντώσης λέξεως *μαλάθα* = πλεκτὸς κάλαθος, ἐξ οὗ τὸ μυκ. ἐπαγγελματικὸν *ma-ra-te-u* = *μαραθεὺς* καὶ πληθ. *ma-ra-te-we* = *μαραθῆες* / *μαλαθῆες* = καλαθοποιοί. Ἡ τεκμηρίωσις ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ δι' ἀναλόγων παραδειγμάτων εἶναι ἐκκληκτικῶς εὐρεῖα καὶ πλήρης βιβλιογραφικῶς εἰς ἕκτασιν ἐξ σελίδων.

Εἰς τὴν παρατήρησιν 3. ἡ λέξις *tu-ra-te-u* ἐρμηνεύεται ὡς *Θυραρτεὺς* καὶ ἐτυμολογεῖται ἐκ τῶν *θύρα* + *αρ-* (ἀραρίσκω) ὡς τὸ *λιθάρτης* καὶ *πυλάρτης* μὲ τὴν στήριξιν τῶν ἐνδείξεων τοῦ Ὀμήρου Π 212-213 *ὡς δ' ὅτε τοίχον ἀνήρ ἀράρη πυκνοῖσι λίθεσι δώματος ὑψηλοῖο*.

Εἰς τὴν παρατήρησιν 4. ἐξετάζεται ἡ φράσις *qeteo akora*, ἡ ὁποία συνοδεύει ἐκάστην τῶν 56 ἐνεπιγράφων πηλίνων σφραγίδων τῶν εὐρεθεισῶν ἐν Θήβαις. Ὁ Πρ. ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν πιθανὴν ἔννοιαν αὐτῶν, διότι πρόκειται περὶ προσφορῶν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἀνεζήτησε παραλλήλους ἐκφράσεις εἰς τὰ Ὀμηρικὰ κείμενα, ἔνθα ὁ λόγος εἶναι περὶ προσφορῶν καὶ εὐρήκε α') εἰς ν 13-15 τὰς φράσεις τοῦ Ἀλκινόου πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῶν Φαιάκων... *ἀγείρομενοι κατὰ δῆμον / τεισόμεθα β')* εἰς τ 197 ὅπου ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰδομενέως ἀνακοινοῖ εἰς τὴν Πηνελόπην *δημόθεν ἄλφιτα δῶκα καὶ αἶθοπα οἶνον ἀγείρας...* γ') εἰς χ 55-57 ἔνθα ὁ Εὐρύμαχος ὑπόσχεται εἰς τὸν Ὀδυσσεῆ *ἀρεσσάμενοι κατὰ δῆμον / ὄσσα τοι ἐκπέποται καὶ ἐδήδοται ἐν μεγάροισιν, / τιμὴν ἀμφὶς ἄγοντες* καὶ δ') τὸ χωρίον β 76-78

*Εἷ χ' ὑμεῖς γε φάγοιτε, τάχ' ἂν ποτε καὶ τίσις εἶη·
τόφρα γὰρ ἂν κατὰ ἄστν ποτιπτυσσοίμεθα μύθω
χρήματ' ἀπαιτίζοντες*

Δηλαδὴ ἐκ τῶν Ὀμηρικῶν κειμένων προκύπτει ὅτι οἱ βασιλεῖς ὅταν δίδουν δῶρα εἰς ἐπισήμους ἐπισκέπτας ἢ προσφοράς, εἰς τοὺς θεοὺς, τὴν ἀξίαν αὐτῶν τὴν πληρώνονται (*τίσις*) ἀπὸ συναγωγῆς αὐτῶν (*ἀγείρας*) παρὰ τοῦ δήμου. Οὕτω τὸ *qe-te-o a-ko-ra* ἐρμηνεύεται *τειτέον ἀγορᾶ*, δηλαδὴ νὰ παραδοθοῦν (τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα) διὰ συγκεντρώσεως παρὰ τῶν δημοτῶν. Ἀνασκοποῦντες τὰς παρατηρήσεις ἐπὶ δυσερμηνεύτων λέξεων τῶν τεσσάρων μυκηναϊκῶν κειμένων διαπιστώνομεν, ὅτι ἡ μία περίπτωσις ἡρμηνεύθη μὲ τὴν ἐκ τῆς NE λαογραφίας ἀρυσθειῶσαν ἰδιωματικὴν «γλῶσσαν», *μαλάθα*, ἣτις ὡς ἐπιβίωσις ἀπολιθωμένη τῆς μυκηναϊκῆς *ma-la-ta* διακηρύττει τὴν ἐνότητα τοῦ λαοῦ μας, τοῦ σημερινοῦ καὶ τοῦ Μυκηναϊκοῦ, αἱ δὲ τρεῖς ἀνιχνεύθησαν διὰ τῶν ἀναλόγων ἐκφράσεων τῶν περιγραφομένων ὑπὸ τοῦ τέσσαρας αἰῶνας βραδύτερον ἀκμάσαντος Ὀμήρου.

Εὐστοχος εἶναι ἡ παρατήρησις 5. ἐπὶ τῆς Ὀμηρικῆς φράσεως *φᾶρος ἐνπλυνές*, τὸ ἀστόχως ἐρμηνευόμενον ὡς «μαντὶ καλοπλυμένο (Καζ. - Κακρ.)», ἐνῶ ὡς προκύπτει ἐκ τῆς παρακολουθήσεως τῆς τεχνολογίας τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ *φάρου* καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ τὰς λαογραφικὰς συγχρόνους περιγραφάς, διὰ τὸν Πρ. ὁ ὄρος *ἐνπλυνές* σημαίνει *ἐϋστιπτον* < στείβω > (Ἀπολλ. Ρόδ.), ἣτοι *εὐπεπλυμένον καὶ πεπατημένον* (EM) εἰς τὴν νεροτροβὴν φόρεμα ὁμορφοκαμωμένο, «δόλοαμπρο», ὀλοκαίνουργο.

Καὶ εἰς τὴν 6. παρατήρησιν ἐπὶ τῆς φράσεως ἐν η 103 *ὀθονέων δ' ἀπολείβεται ὕγρον ἔλαιον*, ἡ ἀπορία πῶς μπορεῖ ἕνα ὑφασμένο πανὶ νὰ ἀποστάξῃ λάδι, ὁ Πρ. εὐρίσκει τὴν ἐρμηνείαν ἀπὸ τὰς ἐν τῇ λαογραφίᾳ πληροφορίας ὅτι διὰ τὴν διευκόλυνσιν τῆς ὑφάνσεως πολλάκις αἱ ὑφάντρια ἐπαλείφουν τοὺς στήμονας μὲ ἔλαιον ἢ κηρόν.

Εἰς τὴν 7. παρ., Αἰσχύλου Χοηφ. 290 *χαλκηλάτῳ πλάστιγγι λυμανθὲν δέμας*, τὸ δυσνόητον πλάστιγγι ὁ Πρ. τὸ ἀνίχνευσεν μὲ τὴν σημασίαν τοῦ βουκέντρου διὰ τῆς διερευνήσεως τῶν λαογραφικῶν συλλογῶν. Εἰς τὴν Δωδεκάνησον ἐπιβιοῖ ἡ

λέξεις, *πλάστιγξ* με την σημασίαν τοῦ βουκέντρου (β' κέντρα) ὑπὸ τὴν μορφήν *πλαστρίγγι - πλαστρούγγι < πλαστίγγιον < πλάστιγξ.*

Αἱ παρατηρήσεις 9-19 ἀφοροῦν δυσερμήνευτα χωρία τοῦ *Βίου Αἰώπου*, τῆς κλασσικῆς περιόδου ἐπίσης. Ὁ Πρ. ἀνευρίσκει ὀρθῶς ἐρμηνείας εἰς ἀμφιλεγόμενας λέξεις ἀνατρέχων εἰς τὴν ΝΕ λαϊκὴν ὁμιλίαν. Οὕτω εἰς τὴν παρ. 8. τὸ *προσημαῖνον ἀμάρτημα* ἐρμηνεύεται ὀρθῶς μετὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐν Νισύρῳ ἀντιστοίχου φράσεως *προσήμαδο* = κακὸς οἰνός.

Εἰς τὴν 9. τὴν ὀβελιζομένην λέξιν *συγητόν*, τὴν δέχεται ὡς ὑγιῶς ἔχουσαν καὶ σημαίνουσαν *συγητόν* μετὰ ἀνομοιωτικὴν ἀποβολὴν τοῦ τ (διπλαύλικο - διπαύ, Γουλιάλλμος - Γουλιάμος κ.ἄ.).

Ὅλαι αἱ παρατηρήσεις τοῦ Πρ. εἶναι εὐστοχοὶ καὶ βασίζονται γενικῶς εἰς εὐρυτάτην βιβλιογραφίαν καὶ πλουσίαν ἐνημέρωσιν ἐπὶ κειμένων διαφόρων ἐποχῶν, δὲν εἶναι ὁμως δυνατόν νὰ σχολιασθοῦν ὅλαι. Ὅμως ἐπειδὴ αἱ παρατηρήσεις γίνονται ἐπὶ κειμένων ἐκδεδομένων ὑπὸ λογίων ἀνδρῶν, ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν, ἂν αὐταὶ προσκομίζουσι κάτι νέον ἰδιαιτέρας βαρύτητος. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἀνήκει ἡ παρ. 11, ἔνθα τὴν *παρακειμένην λιβάδα*, ἣν ὁ ἐκδότης μετέφρασε «γιατὶ τὸ λιβάδι ἦταν κοντά», ὁ Πρ. ἀποκαθιστᾷ *λιβάς* = ποταμός, ὅπερ ἐπιβαιοῦται περαιτέρω εἰς τὸ ποίημα (*ἔνθα ὁ ποταμός ἤχει*). Εἰς τὴν 15. τὴν ὀβελιζομένην ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν λέξιν *ταρός* ὁ Πρ. τὴν ἀποδεικνύει ὑγιῶς ἔχουσαν καὶ ἀπαντωμένην εἰς τὰς παροιμίας τῆς Κρήτης. Καὶ τὴν *φλογὴν* τῆς 16. εὐρίσκει καλῶς ἔχουσαν. Καὶ τῆς 17. τὸ *ρήξας* (*τὸν πόδα εἰς τὸ μέσον*) εὐρίσκει ὀρθῶς ἔχον (*ρήσσω* = κτυπῶ), εἰ καὶ μᾶλλον ἐδῶ πρόκειται περὶ τοῦ ἀρχαιότερου τύπου *ρήγνυμι*, «ἔσπασε τὸ πόδι του εἰς τὸ μέσον» καὶ τὸ *ἰστία* τῆς 18. ὀρθῶς ἔχει (ΝΕ *ἰστιά*, *ἴστιά*, *νιστία*). Αἱ παρατηρήσεις 20-22 ἀφοροῦν εἰς διορθώσεις γλωσσῶν τοῦ Ἑσυχίου τῆς ἐκδόσεως Latte. Εἰς τὴν 20. χρησιμοποιοῦνται μαρτυρίαι ἐκ τῆς Μυκηναϊκῆς γραφῆς, εἰς τὴν 21. ἐκ μαρτυριῶν ΝΕ λαογραφικῶν συλλογῶν καὶ τὴν 22. ἐξ ἐπιβιώσεως εἰς συγχρόνους τεχνικοὺς ὄρους.

Αἱ ἀπὸ 23. καὶ ἐξῆς παρατηρήσεις ἀναφέρονται εἰς τὴν Μεσαιωνικὴν καὶ τὴν νεωτέραν περίοδον τῆς γλώσσης μας. Εἰς τὴν 25. *τῆς δῆκρυας τῶν δύο ρυακίων* ἀποκαθιστᾷ *τῆς δικροίας* (δικροὺς = διχαλωτός). Εἰς τὴν 24. τὸ ἀκατανόητον *τυπ. ρτζα* ὡς *τυπαρίτζια* κατ' ἀναλογίαν ΝΕ ἀναλόγων κειμένων. Εἰς τὴν 27. ἀνευρίσκει στίχους τοῦ Διγενῆ ἔνθα καταφαίνεται πῶς οἱ Ὀμηρικοὶ ἐξάμετροι μετατρέπονται διὰ συμπτώξεως εἰς δεκαπεντασυλλάβους, ὁπόθεν ἐναργῶς καταφαίνεται ἡ καταγωγὴ τῆς δεκαπεντασυλλάβου στιχουργίας ἐκ τοῦ ἐξαμέτρου. Εἰς τὴν 33. ἐρμηνεύει ἐξ ἄλλων παραλλήλων κειμένων πῶς τὸ προβληματικὸν *ἀρμελοτόπλασιν* προῆλθεν ἀπὸ τὸν μεμαρτυρημένον τύπον *ἀρμομελόπλασιν* - κατ' ἀνομοίωσιν μεταβληθέντα εἰς *ἀρμελόπλασιν* (ὑπάρχουν παράλληλοι μετασχηματισμοὶ) καὶ λόγῳ ἐπιδράσεως ἐκ τῆς συνυπαρχούσης εἰς τὸ ποίημα λέξεως *ἐρωτόπλασις* ἀρμελοτόπλασις. Εἰς ὅλας τὰς ἐπομένας παρατηρήσεις ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀληθοῦς σημασίας ἢ ἡ διόρθωσις κακῶς ἐρμηνευμένων γίνεται εὐστόχως ἀπὸ τὸν Προμπονᾶν, μόνον καὶ μόνον διότι αὐτὸς ἔχει ἀρίστην γνῶσιν ὄχι μόνον τῆς μυκηναϊκῆς μορφῆς καὶ τῆς κλασσικῆς ἀλλὰ διότι γνωρίζει δαμνίως τὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ ἰδίᾳ τὴν δημοτικὴν, τὴν ὁποίαν παρεξηγοῦν οἱ ἀγνοοῦντες αὐτὴν κενοί, ἀλλὰ θορυβῶδεις λόγιοι. Καὶ γνωρίζων ὁ Προμπονᾶς ἄριστα τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔθνους τοῦ ὀλοκλήρου τοῦ φάσματός της ζῆ τὸ ὕφος καὶ τὸν ρυθμὸν της καὶ τὴν κατανοεὶ ὀρθῶς — καὶ τὴν διδάσκει ὀρθῶς εἰς τοὺς φοιτητάς του.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ